

MODERN ARAP ROMANI VE SİYASET İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA “ŞAKKATU’L-HURRİYE” ROMANI

Adnan ARSLAN*

Öz

Modern Arap romanının siyasetle olan ilişkisi, I. Dünya Savaşı sonrası mandater rejimlerin yerini alan Arap ülkelerinin kurulmasıyla zirveye çıkmıştır. Bu dönemde yazılan Arap romanında romantizmden ziyade gerçekçiliğin izleri belirgin bir şekilde görülmektedir. Yaşanan siyasi olaylar, düşünce çatışmaları Arap romanında yerini almıştır. Gazi Abdurrahman el-Kusaybî, iş hayatı öncesi Bahreyn, Mısır ve Amerika’da eğitim görmüş; iş hayatında da akademisyenlik, dekanlık, bakanlık ve büyükelçilik gibi üst düzey makamlarda görev almış Suudi Arabistanlı bir şair ve romancıdır. Yazmış olduğu serbest şiirleriyle ün kazanmış olan el-Kusaybî’nin *Şakkatu’l-hurriye* romanı onun siyasi ve edebi kişiliğini bir araya getiren, dönemin Ortadoğu’sunun siyasal ve düşünsel gelişmelerine dikkat çeken bir eserdir.

Anahtar Kelimeler: Modern Arap Romanı, Siyaset, Roman, Ortadoğu, Gazi Abdurrahman el-Kusaybî

THE NOVEL “SHAKKATU’L-HURRIYYAH” IN THE CONTEXT OF THE RELATIONSHIP OF POLITICAL AND MODERN ARAP NOVEL

Abstract

The relationship of modern Arabic novel to politics has been summarized by the establishment of Arab countries that have followed mandatory regimes after World War I. In the Arab novel written during this period, traces of realism from romance seem to be evident. Experienced political events, conflicts of thought took place in Arab novel. Gazi Abdurrahman al-Kusaybî was educated in Bahrain, Egypt and America before his working life; He is a poet and novelist in Saudi Arabia who has worked in senior positions such as academics, deanship, ministry and embassy in business life. Al-Qusaybî’s *Shakkat al-hurriye* novel, which has gained fame with its free poetry that he wrote, is a work that draws attention to the political and intellectual developments of the Middle Ages of the period, bringing together his political and literary personality.

Keywords: Modern Arabic Novel, Political, Novel, The Middle East, Qazi Abdurrahman el-Qusaibi

Atf: ARSLAN, Adnan (2018), Modern Arap Romanı ve Siyaset İlişkisi Bağlamında “Şakkatu’l-Hurriyye” Romanı, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7 (13), ss. 140-162.

* Öğr. Gör., Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belâğatı Ana Bilim Dalı, (adnanarlan81@hotmail.com)

Giriş

Soğuk savaş döneminde Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin hâkimiyet mücadelelerine sahne olan Ortadoğu'da 20. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan siyasal gelişmeler, bu iki küresel gücün bölge üzerindeki çıkarları ekseninde gelişmekteydi.¹ Ortadoğu'da kurulan ve mandater yönetimlerin yerini alan ülkelerin rejimleri bu küresel güçlerin bilgisi bunun da ötesinde kontrolü ile şekillendiği bilinmektedir.² Çoğunlukla otoriter bir rejime sahip olan bu ülkelerde siyasi baskılardan dolayı gerçek manada bir siyasi muhalefet ortaya çıkamadığı ve bunun yerine diğer küresel gücün desteği ile sivil inisiyatif türünden halk hareketlerinin siyasal hayatta zemin bulduğu görülmüştür.

Mandater rejimler sonrası kurulan bu ülkelerde bağımsızlık düşüncesi ile beraber özgürlükçü eğilimler kuvvet kazanmış, toplumun geniş kesimlerine kadar yayılan eşitlik ve özgürlük söylemleri yüksek sesle dile getirilmiştir.³ Ancak bu özgürlükçü söylem, kurulan rejimin uluslararası arenadaki siyasi müttefiki, destekçisi olan küresel güce eklenmiş bir şekilde ifade ediliyordu. Örneğin; Sovyetler Birliği'nin kuruluş felsefesi ile çok yakın olan Baas Partisi ekseninde kurulan Suriye ve Irak gibi ülkelerde özgürlük, “Kapitalist” ve “Emperyalist” felsefenin temsilcisi olan “Amerika”ya karşı özgürlük bağlamında anlaşılmakta idi. Dolayısıyla Suriye gibi bir ülkede siyasal rejimin “özgürlük” anlayışı yine göreceli bir özgürlük idi. Bu bağlamda Suriye rejimine karşı yöneltilecek herhangi bir muhalefet ya da en basit bir eleştiri bu “özgürlük”ten nasibini alamamaktaydı. Baas partisinin özgürlüğü taraflı, bir kesime ve bir güce karşı olduğu anlaşılmaktadır.⁴

Sonuç olarak, u ülkelerde kurulduğu yıllardan beri süregelen özgürlük, eşitlik gibi konulardaki sorunlar sürekli kanayan bir yara olarak devam etmiştir. Sosyal ve siyasal hayattaki bu derin yara, hayatın bir yansıması olarak kabul edilen edebiyatta kendisine geniş bir mecra bulmuştur. Modern Arap romanı, toplumda yaşanan bu siyasal çalkantıları yansıtmıştır. Toplumda yaşanan siyasal bunalımların aktarılması ve özgürlüğünün kısıtlandığı düşünen kesimlerin düşüncelerini ifade etme kaygısı ile yazılan birçok gerçekçi Arap romanı, “edebiyat” ürünü olmasının ötesinde “siyasi çatışma” ürünü olarak kaleme alınmıştır.⁵

¹ Erel Tellal, “Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65-3, s. 194.

² İsmet Kayaoğlu, *İslam Ülkelerinin Yakın Tarihi*, s. 204, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/735/9671.pdf>, (03.01.2017)

³ Örnek olarak, Necib Maḥfûz 'Abesu'l-Akdâr (Kaderin Cilvesi), Râdûbîs ve Kifâh Tîbe (Tiybe Mücadelesi) eserlerinde Mısır'ın kendine özgü milliyetinin varlığından da bahsetmiştir. Tefvîk el-Ḥakîmin 'Avdetu'r-Rûḥ (Ruhun Dönüşü) gibi eserlerinde de milliyetçilik unsurlarına rastlanmaktadır.

⁴ Parti içi eleştirilerden dolayı Baas Partisinden ihraç edilen Abdurrahman Münif, lise yıllarından beri ateşli bir savunucusu olduğu kendi partisinde işlerin sadece söylem üzerinden yürüdüğünü, gerçek anlamda bir özgürlüğü izin verilmediğini ifade etmiştir. Muhammed el-Kaş'amî, *Terhalu't-tâiri'n-nebil*, Beyrut, Dâru'l-kunûzi'l-edebiyeye, 2003, s. 25.

⁵ Usame Yusuf Şehab, “el-İtticâhu'l-Vakiiyye fi'r-Rivâyâti'n-Niseviyye fi'l-Ürdün ve-Filistîn”, *Mecelletu câmiati Dimeşk*, 2013, s. 632.

Dönemin siyasal baskılarından ve bunalımlarından dolayı Ortadoğu’da doğal olarak siyaset ve edebiyat ilişkisi çok güçlü bir şekilde kendini hissettirmektedir. Bu ilişkinin, edebiyatın şiir, tiyatro, roman gibi farklı alanlarında görülmesi mümkündür.

Araştırmanın konusunu teşkil eden Siyaset ve Modern Arap romanı açısından bakıldığında, bu dönem edebiyatçıların romanı bir tepki ve düşüncelerini ifade etme aracı olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Arap romanı 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren siyasal düşüncelerin, toplumsal eleştirilerin edebiyat üzerinden ifade edildiği bir zemin olmuştur.⁶

Aslında edebi bir tür olarak romanın siyasetle ilişkisi ve toplumsal eleştiri aracı olarak görülmesi Çarlık Rusya’sı döneminde ortaya çıkmıştı. İsviçreli roman yazarı Gottfried Keller (ö.1890) ünlü “Her şey siyasettir.” sözüyle edebiyat alanında bu ilişkinin önemine vurgu yapmakta idi.

Çarlık Rusya’sında toplumda yaşanan ekonomik sıkıntılar, sosyal tabakalar arasında gittikçe artan ekonomik uçurumlar ve Çarlığın bu gidişata yönelik eleştirileri baskı ile susturmaya çalışması, yapılan edebi çalışmaların yönünü ya da eğilimini etkilemiş oluyordu. Siyasal ve sosyal eleştiriler, baskılar sonucu ancak edebiyat üzerinden yapılabiliyordu. Zira Arap romanının üstlenmiş olduğu rol Rus romanınunkinden farklı değildir.⁷

Yoğun olarak siyasal rejimlerin ve düşüncelerin eleştirisine zemin olan Modern Arap romanındaki siyasal bakış, Türk romanında da olduğu gibi kurgu dünyasında oluşturulan tipik karakterlere verilen roller üzerinden mesajını vermeye çalışmaktadır. Bu şekilde problemin özümsemişi ve olayların aktarımı, yazar kimliğini de açığa çıkarmaktadır.⁸

A- Gâzi Abdurrahman el-Kusaybî

el-Kusaybi, 1940 yılında Suudi Arabistan’ın el-Hufûf şehrinde dünyaya geldi. Ailesi altı yaşında iken Bahreyn’e göç etti. Burada yaklaşık 10 yıl kaldı. Bahreyn’de ilkokul, ortaokul ve lise eğitimini tamamladıktan sonra 1956 yılında Kahire Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde eğitim görmek üzere Mısır’a gitti. Mısır’da lisans öncesi Sadiyye Lisesi’nde eğitim gördükten sonra 1961 yılında Hukuk fakültesine kaydoldu. Lisans eğitimini burada tamamladıktan sonra yüksek lisans

⁶ Ahmed Muhammed Atiyye, *er-Rivayetü’s-siyasiyye, Mektebetu Medbûlî*, Kahire, ty, s. 11.

⁷ Ahmet Muhammed Atiyye, a.g.e., s.11., Benzer durum aslında Türk edebiyatı geçerlidir. Mesela, Osmanlı devletinde 19.yy’da Tanzimat fermanının ilan edilmesinden sonra Batı’dan özellikle de Fransa’dan ilmi, askeri, sosyal vb. alanlarda yenilikler getirilmişti. Bu süreç bir batılılaşma süreci idi. Özellikle Mısır’da Napolyon’un Mısır’ı 1789 yılında işgal etmesi sonrası yaşanan süreçle benzerlik arz ediyordu bu dönem. Şekli nasıl olursa olsun mahiyet sosyal bir dönüşüm ve etkileşimden ibaretti. Tanzimat Dönemi’nin siyasal ve sosyal yapısı dönemin Türk edebiyatına etkisi olmuştur. Konu hakkında detay için bkz: Mustafa Karabulut, “Tanzimat Dönemi Romanlarında Hürriyet ve Esaret İzlekleri”, *Türk Dili*, http://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/mustafa_karabulut_tanzimat_dönemi_romanlari_esaret_hurriyet.pdf (07.07.2014)

⁸ Ertuğrul Aydın, “Edebiyatın Siyasetle Kesişen Noktasında Yazar ve Şairlerin Tutumları”, *Muhafazakar Düşünce*, 4 (2007/13), s. 142.

eğitimi için Güney California Üniversitesine kaydoldu. 1964 yılında yüksek lisans eğitimi tamamladı. Bundan sonra Suudi Arabistan'a geri döndü. Kral Suud Üniversitesi Ticaret Fakültesi'nde Siyasal Bilimler Bölümünde çalıştı. 1967 yılının yazında Londra'ya doktora eğitimi için gitti. 1970 yılında doktora eğitimini tamamladıktan sonra kendi üniversitesinde öğretim üyesi ve daha sonra Siyasal Bilimler Bölümü başkanı ve akabinde Ticaret Üniversitesi'nde dekan olarak görev yaptı.⁹ 1974 yılında akademik hayatı bırakarak Suudi Arabistan Demiryolları Genel Müdürlüğü, 1975 yılında Sanayi ve Elektrik Bakanlığı, 1982 yılında Sağlık Bakanlığı, 1984 yılında Bahreyn Büyükelçiliği, 1992 yılında ise ülkesinin İngiltere Büyükelçiliği görevine getirildi. 2003 yılında ülkesine geri dönerek Su ve Elektrik Bakanlığı'na, 2005 yılında Çalışma Bakanlığı'na getirildi. Yakalanmış olduğu hastalık sonucu 2010 yılında 70 yaşında vefat etti.¹⁰

el-Kusaybî'nin şiir divanı olduğu gibi kendisine ait romanları da bulunmaktadır. Bu romanların bir kısmı romantik olmakla birlikte siyasi kişiliğinden dolayı siyasi romanları da bulunmaktadır. Bu romanlar genel anlamda Suudi Arabistan toplumunun her alanında hissedilir derecede baskın olan tabuları, genel kanıları, dini ve kültürel kabulleri zorlayıcı ve sorgulayıcı niteliktedir. Bu özelliği ile onun romanları Ortadoğu toplumunun değer yargılarını, yaşanan siyasi baskıları eleştirebilme cesareti ile ön plana çıkmaktadır.¹¹ Yazarın roman yazmaya başladığı tarihler olan 20. Yüzyılın son çeyreğinde, Suudi Arabistan'da siyasi ve sosyal hayattaki baskıların edebiyat üzerinde de kısıtlayıcı etkisinin olduğu, bu etkinin bir sonucu olarak başta el-Kusaybî olmak üzere Abdurrahman Münif (1933-2004), Turkı el-Hamed (d. 1953), Abdo el-Khal (d. 1962), Yûsuf el-Muhammed (d. 1965) gibi diğer çağdaş Suudi Arabistanlı roman yazarlarının eserlerinin ülke içinde basımının ve satışının bir süre yasak olduğu bilinmektedir.¹² Modern Suudi Arabistan romanı üzerine yazılan çağdaş makalelere bakıldığında bu yasakların eleştiri konusu yapıldığı görülmektedir. Örneğin, Leeds Üniversitesinden Noura Algahtani, 2016 yılında yayımlanan *The Impact of SocioCultural Contexts on the Reception of Contemporary Saudi Novels* makalesinde, bu yasaklarda Suudi Arabistan'ın dini otoritelerinin baskıcı tutumunun büyük bir rolü olduğunu ifade etmekte ve bu dini çevrelerin müsamahasız söyleminin (intolerance discourse) 1980'lerden bu yana Suudi Arabistan romanı üzerinde etkili olduğunu söylemektedir.¹³

⁹ el-Kusaybî, yöneticilik hayatına dair yazmış olduğu otobiyografisinden küçük yaştan itibaren hayatında yöneticiliğe karşı bir ilgi ve kabiliyeti olduğunu ifade etmiştir. Gazi Abdurrahman el-Kusaybi, *Hayatun fi'l-idara*, Müessesetu'l-Arabiyya li'd-dirâseti ve'n-neşr. Ty. S. 13.

¹⁰ Muhammed Safranî, *Gâzi el-Kusaybî hayatuhû ve muhtârâtun min si'rihi*, Muessesetu Câizeti Abdilaziz es'-Suûd, Kuveyt, 2011, s. 7.

¹¹ Ahmed Mohamed Aboud, "Universal Elements in Saudi Novel: A Study of Al-Gosaibi's "Freedom Apartment" and Alem's "The Dove's Necklace", *International Journal of Comparative Literature & Translation Studies*, Australian International Academic Centre, Australia, 3 (2015/1), s. 63.

¹² Noura Algahtani, "The Impact of SocioCultural Contexts on the Reception of Contemporary Saudi Novels", *Sociology Study*, 6 (2016/2), s. 106.

¹³ Noura Algahtani, "The Impact of SocioCultural Contexts on the Reception of Contemporary Saudi Novels", s. 106.

Ortadoğu'da II. Dünya savaşı sonrası kurulan Arap devletlerinin otoriter bir rejime sahip olduğu, bu rejimlerin gerçek manada bir muhalefete izin vermediği bilinen bir gerçektir. Ancak söz konusu ülkelerde uygulanan siyasi ve sosyal baskıların tamamen bir olumsuzluk olarak gösterilmesi, konuya genellemeci yaklaşılması yerinde değildir. Zira bu ülkelerde İslamiyet'in sosyal ve kültürel hayatta etkisi çok derin ve güçlü bir şekilde hissedilmekle birlikte, dini simgeler toplumun geniş bir kesimi tarafından derin bir "saygı" ile karşılanmakta ve "mukaddesat" olarak kabul edilmektedir. Bu toplumların en çok değer verdiği unsurlara yapılacak olan "saygısızlık" doğal olarak devlet tarafından engellenecek ve toplumda infiallere sebebiyet vermeden yasaklanacaktır. Toplumun büyük bir kesiminin saygı duyduğu milli ve manevi değerleri rencide edebilecek yayınlar sansüre tabi tutulabilecektir. Bu açıdan özellikle Suudi Arabistan gibi İslamiyet'in sosyal ve kültürel hayatta çok güçlü olduğu bir ülkede yazılan edebi eserlerin de o ülke halkının genel dini ve ahlaki değerlerine saygılı olması beklenmelidir.

Örneğin; söz konusu makalenin ele aldığı Turki el-Hamed'in *el-Kerâdib* romanında roman kişilerinden olan Hişam'ın "Allah ve Şeytan aynı paranın iki yüzü değil mi?"¹⁴ ifadesinin Suudi Arabistan toplumu tarafından müsamaha ile karşılanmaması, dini otoritelerin tepki göstermesi, ilgili kurumların bu eser üzerinde soruşturma açması "ifade özgürlüğü"ne aykırı kabul edilmemelidir. Yine 2010 yılında yayımlanan Vron Ware'ye ait *The New Literary Front: Public Diplomacy and the Cultural Politics of Reading Arabic Fiction in Translation* adlı makale, Suudi Arabistanlı kadın roman yazarı Recâ es-Sâni'in 2005 yılında yayımlanan ve aynı yıl Suudi Arabistan'da yasaklanan *Benatu'r-Riyâd* (Riyad'ın Kızları) adlı romanını ele almaktadır.¹⁵ Makale, romanın yasağa rağmen Ortadoğu'da geniş bir kitleye ve baskı adedine ulaştığı bilgisine yer vermektedir. Anlatıcının kız arkadaşlarıyla arasında yaşadığı maceraları ele alan bu romana da bazı sahne ve diyaloglarından dolayı Suudi Arabistan'ın resmi otoriteleri tarafından "Müslüman aile yapısını ve örnek Müslüman bireyi" ahlaki yozlaşmadan koruma adına yasak uygulanmıştır. Romanın siyasi bir yönünün bulunmadığı göz önünde bulundurulursa Suudi Arabistan otoritelerinin "edebi eserler" üzerinde uygulamış olduğu kısıtlamaların "siyasi" gerekçelerle değil "ahlaki" kaygılarla uygulanmakta olduğu söylenebilir. Nitekim ülkemizde de birçok eser ve yayın benzer gerekçelerle yasaklanmış ve çeşitli televizyon programları yayından kaldırılmıştır ya da yayımlanma saatlerine kısıtlamalar getirilmiştir.

B- Romanları

1- Şakkatu'l-hurriye (1994)

Makalenin araştırma konusunu oluşturan bu romanda, Bahreyn'den Kahire'ye lise ve üniversite eğitimini almak için gelen Arap öğrenciler Kahire'de

¹⁴ Noura Algahtani, "The Impact of SocioCultural Contexts on the Reception of Contemporary Saudi Novels", s. 106.

¹⁵ Vron Ware, "The New Literary Front: Public Diplomacy and the Cultural Politics of Reading Arabic Fiction in Translation", *CRESC Working Paper Series*, Centre for Research on Socio-Cultural Change (CRESC), Manchester (2010/85).

buluşur. Romanda birbirinden çok farklı siyasî ve mezhebî görüşü olan bu kafadarların beraber tutmuş oldukları evde birbirleriyle yapmış oldukları diyaloglar üzerinden bolca siyasi konulara girilir. Evde yaşayan bu karakterlerin her birinin 1950'li yılların Ortadoğu'sunda yaygın olan mezhepleri ve siyasi ideolojileri sembolize ettiği anlaşılmaktadır. Romanın adı Türkçe “Özgürlük Dairesi”dir. Evin dışında siyasi çekincelerden dolayı konuşamayacakları birçok konuyu bu dairede özgürce konuşabilme imkânı buldukları için, evlerine bu ismi koymuşlardır. Bu romanın *el-Uşfûriyye* romanında olduğu gibi yazarın siyasi içerikli romanlarından kabul edilmesi mümkündür.¹⁶ 463 sayfadan oluşan eserin birinci ve ikinci baskısı 1994, üçüncü baskısı, 1995, dördüncü baskısı 1996, beşinci baskısı ise 1999 yılında Londra'da Riad el-Rayyes tarafından yapılmıştır.

2- 7 (1998)

el-Kusaybî'nin ironi yanının ağır bastığı en meşhur romanlarından olan 7, Yunanistan'ın Midos adasında mahsur kalan yedi şahsiyeti konu almaktadır. Bunlar; şair, felsefeci, gazeteci, psikiyatrist, astrolog, iş adamı ve politikacı olmak üzere yedi kişidir. Romanın sonunda bu kişiler boğularak ölür ve cesetleri kıyıya vurur. Yapılan otopsi sonucu kanlarında yüksek miktarda alkol ve uyuşturucu madde bulunmuştur. Romanda gerçek yer ve zamana açıkça yer verilmemiş olmakla beraber romanın ithaf sonrası sayfada “Arabistan” ile belirli bir Arap ülkesine değil tüm Arap dünyasına işaret etmek istediğini belirtmiştir. Diğer romanlarına oranla hacimli kabul edilebilecek romanı 340 sayfadır. Eser Dâru's-Sâki tarafından 1998 yılında Beyrut'ta basılmıştır.

3- el-Uşfûriyye (1999)

“Uşfuriyye” adındaki akıl hastalıkları hastanesinde tedavi için bulunan bir profesörün, tedavi sürecinde kendisi ile ilgilenen psikiyatri uzmanı ile arasında geçen diyaloglardan oluşan bir romandır. Roman içerisinde geçen diyaloglar, çoğu zaman Arap ülkelerinin sosyopolitik eleştirisi özelinde gerçekleşmektedir. Romanda, iki dünya savaşında on milyonlarca insanın “gelişme” bahanesiyle öldürüldüğü, yine aynı bahane ile dünya nüfusunun neredeyse üçte birinin gayri meşru ilişkilerle dünyaya geldiği, gerçek manada Arap birliği projelerinin neden başarısız olduğuna dair birçok değerlendirme yapılmaktadır.¹⁷ Roman bir akıl hastanesindeki karakterler üzerinden Ortadoğu ve Dünya politikalarının eleştirisini yaptığı için, kullanmış olduğu karakterler de bu bağlamda semboliktir. Dolayısıyla bu romanın ağırlıklı olarak siyasi konulara girdiği ve eleştirilerde bulunduğu için siyasi roman kategorisinde değerlendirilmesi mümkündür. Eserin ulaşılabildiğimiz

¹⁶ Roman, Ortadoğu'da bir dönem yaşanan siyasi ve fikri çatışmaları ustaca yansıttığı için olmalı ki ilk baskısından sadece bir yıl sonra 1995 yılında Suudi Arabistan'da yapımcı Mecdî Ebû Umeyra tarafından dizi olarak çekimi yapılmış ve drama dünyasına kazandırılmıştır. Dizi hakkında detay için bkz: <http://www.elcinema.com/work/1966861>. (09.01.2017)

¹⁷ Muhammed Maâdî, “Gâzî el-Kusaybî ve maârikuhû'l-fikriyye fi'l-edebi ve'l-hayât”, *el-Mübteas*, sayı: 191, yıl: 2010, (Özel Sayı) s. 12.

nüshası Dâru's-Sâkî tarafından 1999 yılında 3. baskısı yapılmış olup, 303 sayfadan oluşmaktadır. Eser en iyi 100 Arap romanı arasında yer almaktadır.¹⁸

4- Denisco (2000)

el-Kusaybî, Suudi Arabistan'da diplomat olarak görev aldığı yıllar içerisinde Birleşmiş Milletler'e bağlı UNESCO biriminde başkan olmak için aday olmuş, ancak bu birime Japon bir aday başkan olarak seçilmiştir. el-Kusaybi, birime başkanlık süreci içerisinde birçok entrikanın döndüğünü görmüş; birime başkan olarak seçilmek için liyakate değil, rüşvet gibi gayri ahlaki yöntemlerin kullanıldığını düşünmüştür. el-Kusaybî diğer romanlarında olduğu gibi bu romanında da gerçek mekân ve kişilere kolay anlaşılabilir sembollerle işaret etmiştir. Romanın konusunun UNESCO'ya başkanlık yarışında görmüş olduğu olumsuz durumlara odaklanmasına işaret olarak, serin adını Arapça "دنسكو" yani "Denisko" olarak koymuştur. Zira دنس Arapçada "pis" anlamına gelmektedir. el-Kusaybî'ye göre bu birim, her ne kadar iyi niyetlerle küresel sorunlara el atmak için kurulmuş olsa da, kurumun yönetimi kötü ahlaklı ve kötü niyetli insanların eline geçmiştir. 174 sayfa olan roman, on bölümden oluşmuş ve her bölümün başında olayların yaşandığı gerçek tarihlere yıl ve ayları ile yer vermiştir.

5- Hikâyetu hubb (2001)

"Bir aşk hikâyesi" anlamına gelen bu roman hâkim bakış açısıyla yazılmış olup, romanın başkahramanı "allzehimer" romanında olduğu gibi Yakup el-Uryânî'dir. Yakup, amansız bir hastalıktan dolayı hastanede tedavi görmektedir. Ancak kendisi bu hastalığın tedavisinin olmadığını ve bu hastalıktan dolayı öleceğini düşünmektedir. Roman büyük ölçüde başkarakterin "hayat, ölüm ve aşk" arasında hissettiği duygulara yer vermektedir. Romanda diyalogların uzun sürmesi ve içeriğinin de sıklıkla felsefi ve dini konuları ele alması sebebiyle sürükleyiciliğin azaldığı göze çarpmaktadır. Eser Dâru's-Sâkî tarafından 2001 yılında Beyrut'ta basılmıştır.

6- Raculun cae ve zehebe (2002)

Adı "Gelen ve giden bir adam" anlamına gelen bu romanda, yazarın eserine hâkim olan romantizme uygun olarak şiirsel bir kullanıldığı görülmektedir. Allzhimer romanının anlatıcısı olan Yakup el-Uryânî yine bu romanda karşımıza çıkmaktadır. Romanın anlatıcısı, farklı zamanlarda nikâhsız olarak dört erkekle aşk yaşamış evli bir kadın olan Ravza'dır. Roman Ravza'nın aşk hikâyelerini anlatırken sıklıkla monologlara yer vermiş, onun kendi eşini başka erkeklerle aldatırken hissetmiş olduğu iğrenç duygularını tasvir etmiştir. Romanın adı, konusuna uygun olarak verilmiştir. Zira Ravza'ya sürekli cinsel olarak özlem yaşatan Yakup, sıklıkla yolculuk yapan, gelip giden bir erkektir. Romanın ithaf sayfasından sonra gelen

¹⁸ Dr. Şadiye Şakrûş, bir makalesinde Yazarın *el-Uşfûriyye* ve 7 romanlarında birbirine zıt "Yahudi" ve "Amerikalı" imgelerine sıklıkla rastlandığını ifade etmiştir. Bu yönüyle el-Kusaybî'nin bu iki romanıyla Arap okuyucusuna "öteki" hakkında önyargılardan uzak, sağduyulu bir bakış açısıyla bakmanın yerinde olacağı mesajını vermek istediği anlaşılmaktadır. Şadiye Şakrûş, "Tecelliyâtü'l-âhar, fi'r-rivâyeti's-Suûdiyyeti'l-Muâsıra", *el-Hitâb, Câmiatu Tebisse, Cezayir*, S: 19.

sayfada bu romanı daha iyi anlamak için “Hikayetu hubb” adlı diğer bir romanı okumanın yerinde olacağına dair bir not bulunmaktadır. İki romanın da ortak özelliği, el-Kusaybî'nin siyasi değil romantik yönünün ağır basmasıdır. 95 sayfalık roman, Ravza'nın sevgilisi olan Yakup'un ölümü ve Ravza'nın ayrılık acısıyla son bulur.

7- Ebu Şellâh el-Bermâî (2002)

el-Kusaybî'nin kara mizah türü kabul edilebilecek bu romanı, el-Uşfûriyye romanına benzer bir şekilde bir gazetecinin, asıl adı Yakup el-Mufassah olan Ebu Şellâh el-Bermâî adında biri ile yaptığı röportajı konu almaktadır. Yedi bölümden oluşan romanda röportaj boyunca Ebû Şellâh, Amerika, İsrail ve İngiltere'nin Ortadoğu bölgesindeki politikalarına eleştirel ve biraz da ironi tarzda yaklaşmaktadır. Oldukça alaycı bir dile sahip olan Ebû Şellâh, röportaj boyunca birbirinden komik hatıraları gazeteci Tefvik'e aktarmaktadır. 272 sayfa ve yedi bölümden oluşan roman, 2006 yılında Suudi Arabistan devlet kanalında dizi haline getirilmiş ve drama dünyasına kazandırılmıştır.

8- Allzhimer (2010)

2010 yılında el-Kusaybî'nin vefatı sonrası ancak basılabilen bu romanda, bir Allzhimer hastası olan Yakup el-Uryânî'nin hastalık boyunca eşine yazmış olduğu günlükleri üzerinden hatıralarına tanıklık edilir. Yâkub, kendisine bu hastalığın teşhisi konulduğu andan itibaren yaşadığı travmayı derin psikolojik tahlillerle eşine anlatmaya çalışır. Yetmiş yaşında oluşunun esareti altında yaşadığını, ailesinden kimseyi rahatsız etmemek için Amerika'da tedavi görmeyi istediğini, tedavi sırasında neler hissettiğini anlatır. Hemen tüm romanlarında olduğu gibi bu eserinde de, yazıldığı döneme ait birçok siyasi gelişmeler hakkında değerlendirmelere yer verilmiştir. Diğer romanlarından farklı olarak “günlük” anılardan ibaret olduğu için bölümlere ayrılmayan bu romanda, eşine hitaben عزیزيتي (sevgilim) diyerek ifadelerine başlamış, aralarda yaşanan olayların içeriğine uygun düşecek şekilde karakalem çalışmalarına yer verilmiştir. 127 sayfalık bu roman, hekimin Yakup el-Uryânî'nin vefat haberini eşine duyurmasıyla sona ermektedir.

C. Şakkatu'l-Hurriye Romanı ve Siyasi İzlekler

el-Kusaybî'nin ilk yazmış olduğu romanlardan biri olan *Şakkatu'l-hurriye* yazılmış olduğu 1960'ların Ortadoğu'sunda birçok siyasi ve sosyal gelişmeyi yansıtmıştır. Romanın siyasi yönü ağırlıklı olmakla birlikte Kusaybî'nin kayda değer anlamda tarafsız kaldığı, roman karakterlerinin siyasi düşüncelerinin değerlendirilmesini genel anlamda okuyucuya bıraktığı görülmüştür. Romanda anlatıcı, her ne kadar “tarafsızlık” ilkesini benimsemiş olsa da, dönemin Ortadoğu'sunda uygulanan başarısız iç ve dış politikaların eleştirisine yer verdiği

için uzun bir süre Suudi Arabistan’da basılması yasaklanmıştır.¹⁹ Romanda sıklıkla yer verilen siyasi tartışmaların yanı sıra Kahire’de o tarihlerde yaşayan Necip Mahfuz gibi ünlü roman yazarları ile buluşmalara yer vermiş, romanın başkahramanı olan Fuad’ın yazmış olduğu öykü denemelerine olayların akışı içerisinde yer vererek, eserin yoğun “siyasi” havasını “edebi” hale getirmeye çalışmıştır. Çoğu romanında olduğu gibi eseri bölümlere ayırdıktan sonra, her bölümün başında onun en favori şairi olan Ebu’t-Tayyip el-Mütenebbi’ye ait bir beyte yer vermiştir. Makalenin araştırma konusunun el-Kusaybi’nin bu romanında dönemin siyasi ve sosyal konularını nasıl ele aldığı, edebiyatını siyasetle nasıl ilişkilendirdiği olduğu için başlı başına bir araştırma konusu olan “romanın sanatsal yapısı”na burada değinilmeyecektir.²⁰ Roman karakterleri “Şkattu’l-hurriye”de (özgürlük evi) arkadaş ortamında uzun uzadıya birçok siyasi ve sosyal konuya temas ettikleri için, bu konular içerisinde dönemin en çok konuşulan, tartışılan konu başlıkları seçilmiştir.

1. Şiilik ve Sünnilik

Şakattu’l-hurriye romanında Bahreyn’den gelen öğrencilerden biri olan Abdülkerim, Şia Mezhebi’ne mensuptur. Kahire’de öğrenimine başlar başlamaz sınıfta ortaya atılan Şia, Ehl-i Sünnet tartışmalarının arasında kalınca hayatında ilk defa “Şii” olduğunun farkına varır. Hâlbuki Bahreyn’de nüfusun yarısı Sünnî diğer yarısı da Şîidir. Kendi ülkesinde bu türden tartışmalar çok yaşanmaz. Herkes alıştığı tarzda yaşamına devam eder, kimse kimsenin mezhebini sorgulamaz. Örneğin; Aşûre gününde küçük tatsızlıklar yaşansa da hemen Sünniler ve Şiiler tartışmayı uzatmadan herkes kendi mecrasına geri dönerdi. Hâlbuki burada Ezher menşeli bir öğretim üyesi olan Şeyh Hüseyin kendisini Şiilerle alay edici bir üslupla soru yağmuruna tutuyordu:

- “Neden Sahabeleri sevmiyorsunuz?
 - Mehdi –i Muntazar’ın hala yaşadığına inanıyor musunuz?
 - Samarra’da onun girdiği yerde onu hala bekliyor musunuz?
 - Ehl i Sünnet’in Kur’an’ından başka bir Kur’an’ınız var mı?
- Muta ve Zina arasındaki fark nedir?
- Ehli Sünnet’ten neden hoşlanmıyorsunuz?”

¹⁹ Ahmed Mohamed Aboud, “Universal Elements in Saudi Novel: A Study of Al-Gosaibi’s “Freedom Apartment” and Alem’s “The Dove’s Necklace”, s. 57; https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%B4%D9%82%D8%A9_%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%B1%D9%8A%D8%A9. (25.04.2017); Yazarın şiir ve romanlarında siyasi ve sosyal eleştirilere sıklıkla yer verdiği için hemen tüm eserleri Suudi Arabistan’da yasaklanmıştır. Ancak 01.08.2010 tarihli bir haberde vefatından kısa bir süre önce Suudi Arabistan Enformasyon Bakanı Dr. Abdülaziz Hoca, yazarın tüm eserleri üzerindeki yasağın kaldırıldığı bilgisini vermektedir. <http://www.alittihad.ae/details.php?id=47284&y=2010> (25.04.2017).

²⁰ Herhangi bir oyun ya da roman türü eserin yapısını oluşturan temel unsurlardan en önemlileri; eserde anlatılan olaylar dizisi (action), bu olayların yaşandığı zaman ve mekân ve bu zaman ve mekân içerisinde yaşanan olaylar dizisinde rol alacak karakterler olarak özetlemek mümkündür.

Abdülkerim, Bahreyn’de Şii mezhebi’nin önde gelen imamlarının birinin yanında yetiştiği halde kendisinden bu tür meseleleri dinlememişti. Babasından Raşit Halifeler hakkında olumsuz bir şey duymamıştır. (Annesi hariç. Annesi Hz. Ömer’e küfür etmekten zevk alan bir kadındır.) Şiiilerin hâlâ Samarra’da Mehdi’nin çıkışını beklediklerine dair bir şey duymamıştır. Muta nikâhının ikinci halifeye kadar sahabe arasında uygulandığını biliyordu. Şia’ya ait ayrı bir Kur’an’ın olduğunu hiçbir Şiiden duymamıştı. Ehl-i Sünneti sevmediği doğru değildi. Zira en yakın arkadaşları hep Sünnî idi. Hem bu türden tartışmalar Bahreyn’de yaşanmazdı. Sünniler kendi camilerine, Şiiiler kendi camilerine giderdi.

Şia ve Ehl-i Sünnet tartışmalarının daha sonra sıklıkla yaşanacağı sınıfta, diğer bir karakter olan Yakup olaya tepki gösterir ve yeter artık der:

“Şii-Sünnî! Bunlar Arap ümmetini bölüp parçalamak için sömürgecilerin ortaya attığı fitneden başka bir şey değil. Hepimiz Müslümanız; hepimiz Arabız. İngilizler Bahreyn’i zayıflatmak için aramızda bu fitneyi uyandırdı. Ancak biz onların planlarını boşa çıkardık.”

Şeyh Hüseyin sınıfta daha sonra bu türden bir tartışmaya mahal vermez; konuyu açmaz. Ancak Abdülkerim’in canını sıkan şu türden *korkular* ortaya çıkar:

“Ehli Sünnet ile Şia acaba gerçekten birbirinden bu kadar farklı mı? Ehli Sünnet Şia’dan nefret mi ediyor? En önemlisi de şu ki: bir Şii, gerçekten Sünnilerin arasında güvenli bir şekilde yaşayabilir mi?”²¹

Romanın ilerleyen kısımlarında Abdülkerim Mısır’da tanışmış olduğu Şirin ile evlenmek istemektedir. Yaz tatili için gitmiş olduğu Bahreyn’den Kahire’ye döner dönmez hemen Şirin ile evlilik konusunu görüşür, anlaşır ve bunu ailesine bildirmek ister. Abdülkerim’in babasının cevabı çok şiddetlidir. Mısırlı bir Sünnî ile evlenmesine kesinlikle karşı çıkar; aksi takdirde evlatlıktan reddedeceğini ifade eder.

Buna karşılık Abdülkerim, babasının despot biri olduğunu, bu türden bir gerekçe ile evliliğine karışamayacağını düşünür. Hem babası dört tane kadın ile evlidir. Bunun yanında *mut’a* nikâhıyla kaç kadınla evlilik yaptığını Allah bilir! Ancak bunları babasına söylemeyecekti. Sakınması ve “*takiyye*” yapması gerekiyordu. Evet, İmam Cafer’in dediği gibi “*Takiyye benim dinimdir*”. Şu anda da tam *takiyye* zamanı.²²

Romanın sonlarına doğru, Mısır’da askeri darbe ile yönetime geçen Cemal Abdünnasır (1918-1970), kendisine suikast girişiminde bulunulduğu gerekçesi ile tüm İhvan-ı Müslimîn mensuplarını tutuklatır, bürolarını kapatır. Şia mezhebine mensup olan Abdülkerim tuhaf bir şekilde tam bu tutuklamalar esnasında İhvana

²¹ Gazi Abdurrahman el-Kusaybî, *Şakkatü'l-hurriye*, Riad el-Rayyes Books, Londra, 5. Baskı, 1999, s. 50.

²² el-Kusaybî, *Şakkatü'l-hurriye*, s. 198.
Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

katılmak isteğini Rauf'a söyler. Rauf şaşkındır. Zira o tarihlerde Mısır'ın tüm bölgelerinde sadece sakalı olduğu için insanlar, İhvanı yaftası ile tutuklanmaktadır. Hatta Abdülkerim İhvan-ı Müslimîn'e katılma arzusunun söyleyince Rauf "Ne cemaat kaldı, ne de büro; ne merkez kaldı ne de yayın" diyerek, örgütün yapılanmasının tamamen ortadan kaldırıldığını, tüm mensuplarının şu anda cezaevlerinde olduğunu söyler.

Abdülkerim, Kahire'de uzun zamandan beri "Şii" oluşundan ötürü değil, Sünnîlerin kendisine hor baktığını düşündüğü için rahatsızdır. Ancak İhvan-ı Müslimîn cemaatinin "İslam birliği" vurgusundan etkilenerek İslam dünyası için tek çözümün İhvan tarzında hareket etme lüzumunu hissetmiş ve onlara katılma kararı almıştır.²³

2. Cemal Abdünnasır Rejimi

Askeri bir devrimle krallık dönemine son veren sosyalist eğilimli Cemal Abdünnasır, roman olaylarının yaşandığı dönemde Mısır'ın devlet başkanı olmuştur. Dolayısıyla siyasi içerikli olan bu romanda Abdünnasır ve rejimi geniş ölçüde romanda yerini almaktadır. Romanın karakterlerinden olan Kasım, diğer bir karakter olan Neşet ile yapmış olduğu sohbetler sonucunda, Mısır'da Abdünnasır lehinde yürütülen propagandanın tamamen aksine, onun döneminde krallık döneminde olmayan yolsuzlukların yapıldığını, İhvan ı Müslim'in üzerine iftira ile atılan bir suikast bahanesiyle on binlerce insanın suçsuz bir şekilde zindanlarda işkence gördüğünü, istihbaratın bir ahtapot gibi her yere yayıldığını, rejime yakın olan kimselere ayrıcalıklar tanındığını öğrenmiş olur.²⁴

Romanın ilerleyen bölümlerinde Kasım, 1958 Irak devrimi sonrasında darbeyi gerçekleştiren komünist hareketin kısa bir zamanda on binlerce insanı öldürdüğünü, ancak Cemal Abdünnasır'ın ise Mısır'da gerçekleştirdiği darbe askeri darbe sonunda kimseyi öldürmediğini savunan Fuad'a kızgın bir şekilde şöyle cevap vermektedir:

"Hayır kardeşim! Abdünnasır'ın darağaçlarında sallandığı işçilere ne diyeceksin? Ya suçsuz bir şekilde idam ettirdiği İvancılara ne diyeceksin?"²⁵

Daha sonra komünist düşüncüyü benimseyen Yakup da Abdünnasır'a karşı başka bir açıdan tepkilidir. Yakup, Abdünnasır'ın aslında küçük çapta bir burjuva kurmak istediğini dolayısıyla karşısında güçlü bir işçi sınıfının bulunmasını istemediğini, yine karşısında "gerici" diyerek nitelendirdiği ihvan taraftarlarını da siyasi zeminde hayat hakkı tanımadığını ifade etmiştir.²⁶

²³ el-Kusaybî, *Şakkatu'l-hurriye*, s. 404.

²⁴ el-Kusaybî, *Şakkatu'l-hurriye*, s. 51.

²⁵ Abdünnasır döneminde Müslüman Kardeşler hareketinin rejime karşı tehdit oluşturduğu iddiasıyla sürekli baskı altında tutulduğu bilinmektedir. Ahmet Ateş, *1952-2011 Yılları Arası Mısır Dış Politikası*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2012, s. 121.

²⁶ el-Kusaybî, *Şakkatu'l-hurriye*, s. 156.

Hâlbuki aynı dairede arkadaşları olan Fuat ise tam tersi bir düşünceye sahiptir. Onun gözünde Abdünnasır tüm emperyalist güçlerin, açgözlü bir şekilde Arap ulusuna saldırması karşısında dimdik durmuş, onların tüm planları boşa çıkarmış, Süveyş kanalını İngilizler'in elinden alıp kamulaştırmış,²⁷ silah ambargosunu kırmış,²⁸ olumlu taraflılık ilkesini getirmiş, Cela zaferini elde etmişti.²⁹ Aynı evde yaşayan iki Arap karakterin aynı şahsiyet hakkında tamamen tersi düşüncelere sahip olduğuna dikkat çekilmektedir.

Romanın ilerleyen bölümlerinde Yakup; Marksist felsefe, Freud felsefesi, varoluşçu felsefe derken alkol, uyuşturucu fuhuş gibi alışkanlıklara bulaşmış, pedofili ve eşcinsellik gibi ahlaki bozukluklar yaşamıştı. Tüm bu yaşadığı şeylerin ruhunda meydana getirdiği buhranlardan sonra artık Mısır'da hâkim rejime eskisi gibi savunur bir gözle bakmıyordu. Mısır'da Krallık döneminde feodalitenin elinde bulundurduğu topraklar şimdi, Abdünnasır'a yakın olan subayların eline geçmişti. Kıt kanaat yaşayan işçiler hakkında değişen bir şey yoktu. İngiliz ve Fransızların elinden alınan şirketler darbeye etkin görev alan subaylara verilmişti. Feodalite zamanında köylülere kötü davranan paşalar gitmiş şimdi daha kötü davranan insanlar gelmişti. Mısır'da adeta bir krallık gitmiş yerine daha kötü, acımasız başka bir krallık gelmişti.

Arap milliyetçiliği ise kapitalist düzenin yüzünde sadece bir maske olmuştu. Suriye'de de durum aynıydı. Mısır'la birleştikten sonra Suriye'de de Abdülhamit es-Serrâc (1925-2013) burjuva düzenini tamamıyla devam ettiriyordu. Ekonomi tamamen kapitalist olduktan sonra antiemperyalist söylemin ne anlamı kalıyordu ki?³⁰

3. Emperyalist Güçler

Roman karakterlerinden antiemperyalist eğilimi ile öne çıkan Yakup, romanda direnişçi sol Arap ruhunu temsil etmektedir. Gazi, bunun düşünceleri üzerinden romanında sıklıkla emperyalist güçlerin politikalarını eleştirmektedir. Tüm Arapların emperyalist güçlerin değişik tonda zulümlerine maruz kalmasının acısını ruhunda hisseden Yakup'un gözünde emperyalistler, haçlılardan bu yana saldırılarına hiç ara vermemişlerdir. Şimdi de halen ordularıyla, casuslarıyla, komplolarıyla saldırılarına devam etmektedirler. Dinleri, dilleri, ırkları, bir olan Arapları, küçük küçük ülkelere bölmüşler; Sykes-Picot anlaşması ile kendi

²⁷ 1956 yılında Süveyş kanalını millileştiren Abdünnasır'ın Mısır çıkarları doğrultusunda hareket etmesi, Emperyalizme karşı dik durması, sadece Mısırlılar değil tüm Araplar tarafından takdirle karşılanmış ve bir anda Nasır Arapların lideri konumuna gelmiştir. Anıl Çeçen, “Arap Dünyasında Nasır Önderliği”, *Avrasya Dosyası*, <http://www.21yyte.org/assets/uploads/files/186-200%20anil.PDF>, s. 189. (11.01.2017)

²⁸ Birinci Arap-İsrail Savaşı'nın ardından ABD, İngiltere ve Fransa'nın Mayıs 1950'de imzaladıkları bir deklarasyonla Orta Doğu'ya silah ambargosu uygulamaya başlamaları Nasır'ın Batı'dan silah almasını engellemiştir. Sovyetler bu fırsattan yararlanarak Nasır'la temasa geçmişler ve Mayıs 1955'de Mısır'a silah satmayı teklif etmişlerdir. Bunun ardından Nasır, 1955 yılı sonlarında Çekoslovakya'dan silah satın almaya başlamıştır. Fırat Purtaş, “Rusya ve Arap Orta Doğusu”, http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu4%20makale/firat_purtas.pdf, s. 52. (11.01.2017)

²⁹ el-Kusaybî, *Şakkatu'l-hurriye*, s. 52.

³⁰ el-Kusaybî, *Şakkatu'l-hurriye*, s. 195.

aralarında barbarca paylaşmışlardı. Bununla da yetinmeyip içlerine İsrail gibi bir devleti yerleştirip ebediyen bir daha hiçbir araya gelemeyecek şekilde başlarına musallat etmişlerdi.

4. Feminizm Hareketleri

Romanın başkahramanı olan Fuat, Bahreyn'den Kahire'ye gelince onun en çok istediği şeylerden biri de kız arkadaşına sahip olmaktır.³¹ Bunun için her ne kadar uğraşa da başarılı olamamıştı. Bir gün okulun yemekhanesinde sıra beklerden birden arkasından bir bayan kendisine öylesine bir soru sorar ve aralarında konuşma başlar. "Suat" Baas partisi mensubu bir kız öğrencidir. Romanın ilerleyen sayfalarından anlaşıldığı kadarıyla Suat, Kahire Üniversitesi'nde partinin örgütlenmesinde ve eleman sağlanmasında başkanlık görevi bulunmaktadır. Aralarındaki diyalog kısa sürede siyasi içerikli konuşmaya dönüşür. Suat, Şeriat bölümü başkanı olan Şeyh Muhammed Ebû Zehra'nın fakülte içerisinde karma eğitime son verme yönündeki çabalarını "bağnaz"ca ve kendisini de "gerici" bulur. Ona göre kadın-erkek eşitliği esas olmalıdır. "eşitlik" ve "adalet"i şiar edinen bir rejimde böyle birinin fakülte yönetiminde yer almasını hazmedemez. Eşitlik herkes için olmalıdır. Küçük, büyük; zengin, fakir; kadın, erkek. Suat'a göre kadın ile erkek arasındaki kadının doğurması, adet görmesi gibi biyolojik farklılıklardan başka hiçbir farklılık yoktur. Zeka, güç, duygu, kabiliyet gibi konularda kadın ve erkek arasında hiçbir fark bulunmamaktadır.³²

Burada el-Kusaybî feminist eleştirinin temel görüşlerini Suat karakteri üzerinden dillendirmektedir. Zira feminist yazar ve aktivistler "cinsel eşitlikle kadının toplumun her alanında ikincil konumundan kurtulacağını" ve "ataerkil sistem" yüzünden toplumda kadınlara verilen rolün onların "ezik" duruma gelmelerine yol açtığını söylemektedirler.³³

5. Baas Partisi

Fuat'ın Suat vasıtasıyla tanışmış olduğu Baas Partisi, Suat'a göre Arapların emperyalizm karşısında kimliğini, birliğini ve milli servetlerini korumak için yegâne çare idi.³⁴ İnanmış olduğu bu gerçeği yeni tanışmış olduğu Fuat'a defalarca ifade

³¹ Fuat, edebiyata son derece önem veren bir karakterdir. Daha üniversite eğitiminin ilk yıllarından itibaren hobi olarak kısa öyküler yazıyor ve ev arkadaşlarına bu öyküleri okuyordu. Romanın ilerleyen zamanında edebiyata olan bu ilgisinden dolayı Kahire'de Necip Mahfuz'u ziyaret edecek ve öykü yarışmalarına katılacaktır. El-Kusaybî *Şakkatu'l-hurriye*'de diyalogların büyük çoğunluğunun siyasi söylemler ve parti propagandası şeklinde yaşandığının ve bu diyalektik havasının romandaki edebi zevke zarar verdiğinin farkındadır. Bundan dolayı postmodern edebiyatın romana kazandırmış olduğu "üstkurmaca" tekniğine başvurmuş, Fuat'ın yazmış olduğu "siyasi içerikli olmayan" öykülere sıklıkla yer vermiştir.

³² el-Kusaybî, *Şakkatu'l-hurriye*, s. 76.

³³ Özlem Kale, "Asılacak Kadın Vve Kadının Adı Yok Romanlarında Feminizmin Yorumlanması", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (32), s. 144.

³⁴ Suriye ve Irak'ta 1950'li yılların başından itibaren varlığını hissettiren ve 1960'larda iktidara gelen Arap Baas Sosyalist Partisi, Suriyeli birer Arap milliyetçisi ve Marksist ideolojiye sahip olan Salâh Bitâr (1912-1980) ve Mişel Eflak (1910-1989) tarafından 1943'te kurulmuştur. 1944'te partiye dönüştürülen Baas, ilk kongresini 1947'de gerçekleştirmiş ve bağımsızlık sonrasında siyasal platformunda yerini almıştı. Partinin ilk genel sekreteri olan Mişel Eflak aynı zamanda Rum Ortodoks kilisesine mensup

etmiştir. Ona göre böyle bir parti olmadan, Arap milletinin ebedi mesajını dünyaya ulaştırması mümkün olmayacaktır. Arap ülkelerinin tamamında her yere nüfuz eden, Arapların dağınıklığını bir araya getirip gücünü toplayan, kitlelere Arap birliği ve bilincini öğretecek olan Baas Partisi ve onun çare olarak ortaya koyduğu reçeteden başka bir kurtuluşu yoktur. Hatta Cemal Abdülnasır, her ne kadar güçlü bir lider olsa da onun siyasi bir ideolojiden ve vizyondan yoksun bir şekilde başarılı olması mümkün değildir.

Suat, Fuat'a Baas Partisi'nin dinamiklerinden olan “birlik”, “özgürlük”, “sosyalizm”den bahseder. Parti felsefesinin kurucusu olan “Mişal Eflak” tan (1910-1989) “üstat” diyerek bahseder.³⁵ Daha sonraki toplantılarda Suat'ın ifade edeceği gibi Parti'nin temel ilkeleri şunlardır:³⁶

Arap ulusu, ruh ve kültür olarak tek bir millettir. Aralarındaki tüm farklılıklar Arap bilincinin uyanmasından sonra ortadan kalkacak ikincil farklılıklardır.

Arap ulusu siyasi ve iktisadi bir bütündür. Hiçbir Arap ülkesinin diğerinden ekonomik olarak ayrı düşünülmesi mümkün değildir.

Arap toprakları Araplarındır. Araplar dışında hiçbir milletin bu toprakların servetleri, kaynakları ve bunların yönlendirilmesi konusunda herhangi bir hakkı yoktur.³⁷

Fuat'ın, yeni tanışmış olduğu Baas Partili Suat'ın söylemiş olduğu şeyler karşısında kafası karışmıştır. Fuat, Baas Partisi hakkında bir bilgiye sahip olmadan Cemal Abdünnasır'a derin bir sevgi ve saygı besler. Ancak Abdünnasır'a olan sevgisi onun İngilizler ve Fransızlar karşısındaki kahraman duruşundan dolayıdır. Parti ve ideoloji meseleleri onun çok ilgisini çekmez. Bu durumdan dolayı ev arkadaşı olan Rauf'a Suat'tan duyduklarını anlatır. Burada el-Kusaybî sosyalizm karşısında İslamcılığı savunan, Arapların yaşamış olduğu problemlerin tek çözüm kaynağı olarak İslam'ı gören Rauf'a söz hakkı vermektedir.

Rauf'a göre İslam'ın sosyalizmle herhangi bir alakası yoktur. İslam tek başına yeterli bir nizam getirmiştir. Hayatın siyaset, ekonomi, ahval i beşeriye vs. her yönünü ele alan, bütüncül bakan, vahye dayanan bir nizamdır. Dolayısıyla ya bir sosyalist olursun ya da bir Müslüman. Fuat, Suat'tan öğrenmiş ya da daha

biriydi. Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset, Savaş, Diplomasi*, 5. B., Bursa, MKM yayınları, s. 141.

³⁵ Gazi Abdurrahman el-Kusaybî, *Şakkatul'-Hurriye*, s. 77. Partinin ideolojisinde iki numaralı isim olan Salahattin Baytar'ın adı romanın ilerleyen sayfalarında geçmektedir.

³⁶ Burada gerçek anlamda Baas Partisinin temel ilkelerini vermektedir. Baas partisinin temel amacı tek bir Arap ulusu ortaya getirmek, sosyalizmi esas alarak Arap dünyasını emperyalist emellerden korumak ve Arap ulusunu yabancı hakimiyetinden kurtarmak ve sömürgeciliğe karşı koymaktır. Partinin referans aldığı temel unsur dini öğeler değil, seküler milliyetçi bir söylemdi. Yani Partiye yön veren din değil pan-Arabizmdi. Galip Çağ, Sami Eker, “Ortadoğu’da Baas Rejimleri: Suriye ve Irak”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, 2:057-52, s. 62; Pan Arabizm hakkında detay için bkz: Robert Eugene Danielson, *Nasser And Pan-Arabism: Explaining Egypt's Rise In Power*, *Naval Postgraduate School Monterey, California*, June 2007, s. 20.

³⁷ el-Kusaybî, *Şakkatu'l-hurriye*, s. 90.

doğrusu etkilenmiş bir tarzda Rauf'un bu ifadelerinden onun bir "gerici" olduğunu ifade etmiştir.³⁸

Fuat, Rauf'a katılmadığını ima etmiş olmasına rağmen onun sözleri, kafasında birçok soru işaretleri bırakır. "Feride" adında bir kız öğrenciye aşık olan diğer bir ev arkadaşı Kasım da sosyalizm karşıtı düşüncelerini paylaşır. Kasım'a göre de sosyalizm, aslında komünizmdi. Baas Partisi mensupları Müslüman olan Arap toplumunda komünizmin, dinsizlik fikrini doğrudan ifade edemedikleri için kulağı çok tirmalamayan ve Müslüman Arap zihnini rencide etmeyen "sosyalizm" kavramını kullanıyorlardı. Dünyadaki iki küresel güç olan Amerika "kapitalizm" i savunduğu gibi bunun karşısında Sovyetler Birliği ise "komünizm" i savunuyordu. Baas Partisi'nin yaptığı ise tek kelime ise "sosyalizm", "eşitlik", "özgürlük", "Arap birliği" söylemlerinin arkasında gizlenerek komünistliği yaymaya çalışmaktı.³⁹

Romanın ilerleyen sayfalarında Fuat ve onun partiden arkadaşı olan Lübnanlı Macit aynı ay içerisinde peş peşe partiden ayrılırlar. Aralarında parti aleyhinde geçen diyaloglar üzerinden yazar Baas Partisi eleştirisi yapmaktadır:

Fuat: Macit, Baas; bir Hristiyan'ın kurduğu azınlık partisidir. Grubumuzun üyelerine bak!

Macit: Viktoria'nın her toplantıda partinin laikliği üzerindeki ısrarı dikkatini çekti mi? Devleti dinden ayırmak!?

Fuat: Macit, buna iten şeyler belli! Lübnan'ın laikliği Lübnan Mârûnîlerinin hâkimiyetini kaybetmesi anlamına gelir. Irak'ın laikliği ise İslamiyet'in Irak'ta hâkimiyetinin son bulması demektir.

Macit: Müslümanlardan başka hiçbir din mensubunun bulunmadığı diğer Arap ülkelerinde ne olacak. Suudi Arabistan gibi. Burada devleti dinden ayırmak mümkün mü?

Fuat: Umman ya da Yemen'de!?

Suudi Arabistanlı olan yazarımız el-Kusaybî'nin burada roman karakterleri üzerinden sesini yükselterek Baas düşüncesine karşı çıktığı görülmektedir. Suudi Arabistan kurulduğu yıllardan itibaren İslam Şeriatı üzerine yönetilmiş bir devlettir. el-Kusaybî, Baas Partisi'nin laik söyleminin İslam'ı devletin omurgası haline getirmiş Arap ülkelerinde asla siyasi bir formül olarak uygulanamayacağını dolayısıyla da partinin bu laik haliyle beraber "Arap birliği" söyleminin sosyal bir dayanaktan yoksun olduğunu altını çizmektedir.

6. Marx, Freud ve Varoluşçu Sartre

Roman karakterlerinden olan Yakup, "Şakkatu'l-hurriye"nin sakinlerindedir. Başta dinine bağlı bir öğrenci olan Yakup'un, fakülte asistanlarından bir arkadaşı olan Suphi ise Marksist düşünceye sahip bir karakterdir. el-Kusaybî, bu iki farklı düşünce dünyasını karşı karşıya getirerek

³⁸ el-Kusaybî, *Şakkatu'l-hurriye*, s. 79.

³⁹ el-Kusaybî, *Şakkatu'l-hurriye*, s. 80.

düşünsel bir çatışma ortamı hazırlamaktadır. Bu ikisinin düşüncelerine uzun diyaloglar halinde yer vererek iki tarafın delillerini dikkat çekici bir tarafsızlık içerisinde ortaya koymaktadır.

Suphi, bir gün derste ilkel toplumlar ve onların dinleri hakkında açıklama yapar. Yakup hemen itiraz etmiş ve biz Hz. Adem'in ilk insan ve ilk peygamber oluşuna iman ediyoruzken “ilkel toplumlar ve onların dinleri” ni nasıl kabul edebiliriz demiştir. Suphi'nin verdiği cevap şu şekildedir: “Eğer şeriat okumak istiyorsan Ezher'e git!”⁴⁰

Diyalogun devamında Suphi, herhangi bir dine inanmadığını, Marks'ın (1818-1883) tarihin kendi içinde sabit kanunlar çerçevesinde hareket ettiğini bilimsel olarak ispatladığını, ekonomik olarak topluma hâkim olan bir sınıfın toplumun tüm düşünce, adet, gelenek, görenek ve inançlarının oluşumunda etkili olduğuna, dolayısıyla bu sınıf sisteminin ortadan kalkması gerektiğine dair birçok Marksist söylemi dile getirmiştir.⁴¹ Yakup ise buna karşılık sınıf farklılığının kalkmasının mümkün olmadığını ve bunun bir teoriden ibaret kaldığını ifade etmiştir. Suphi ise bunun yalnız bir teori değil, Doğu Avrupa'da Sovyetler Birliği ve Çin'de tatbik edildiğini söylemiştir. Yakup, Suphi'nin bahsettiği tüm bu ülkelerde hâkim olanın halk değil bir siyasi elit olan partiler olduğuna dikkat çekmiştir. Suphi buna cevaben; partilerin şu anda tam komünizme geçiş sürecinde olduğunu, bundan sonraki aşamada sınıf farklılığının ortadan kalkarak halkın tamamen hâkim olacağını belirtmiştir. Yakup bunun mümkün olmayacağını düşündüğünü, çünkü halkların hakkını ve üstünlüğünü savunan bir düşünce sisteminde, mesela Stalin gibi birinin bu düşüncüyü uygulama uğruna, milyonlarca insanı öldürüp sürgüne göndermiş olduğunu antitez olarak savunmuştur.

Marksist olan Suphi'nin ikinci olarak seçtiği kişi ise Freud'dir (1856-1939). Ona göre Marks, insan toplumlarının nasıl hareket ettiğine dair düşünceler ortaya attığı gibi onun düşünce ikizi olan Freud da insanların birey olarak nasıl hareket ettiklerini ortaya koymuştur. Freud'in düşüncelerinin cinsellik etrafında odaklandığını aslında onun en büyük buluşunun, şuur altını keşfetmesi olduğunu söylüyordu.⁴²

Bu şekilde uzun süren diyaloglarda iki tarafın düşünceleri genel olarak tarafsız bir şekilde ortaya konulmaktadır. Neticede Yakup bu diyalogların sonunda koyu bir Marksist olarak derin bir düşünce değişikliğine girecektir.

Romanın ilerleyen bölümlerinde tam bir Marksist olan Yakup, ev arkadaşı olan Kasım ile bir konuşmasında Freud'in cinsellik ile ilgili görüşlerine yer verir:

“Biz Bahreyn'de muhafazakâr bir toplumda yetiştik. Bize ilk andan itibaren cinselliğin haram, günah olduğunu öğrettiler. Freud'in de ispatladığı gibi çocuk,

⁴⁰ el-Kusaybî, *Şakkatu'l-hurriye*, s. 94.

⁴¹ Marksist kuram, toplumun ekonomik altyapısının, mutlak surette hukuk, siyaset, din, ideoloji vb. gibi unsurlardan oluşan üstyapıyı etkilediğini düşüncesini öne sürmektedir. Şaban Öz, “Marksist Tarih Felsefesine Giriş”, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (2008), s. 27.

⁴² el-Kusaybî, *Şakkatu'l-hurriye*, s. 97.

annesi ile ilk temas ettiğinde ve memesinden süt emdiğinde bunu cinsel güdülerle yapar. Daha sonraki zamanlarda şuur altındaki cinsellik güdülerıyla annesine olan şefkat birbirine karışır. Bu yüzden bazen kişilerde bu psikolojik kargaşadan dolayı cinsel iktidarsızlık görülür. İlişkiye gireceği kişiyi şuur altında annesi gibi görür ve isteği kırılır.”⁴³

Yakup, varoluşçu felsefeden de olabildiğince etkilenmiştir. Ev arkadaşı Raûf’a varoluşçu felsefeyi ana hatlarıyla anlatmıştır. Konuşmasında sıklıkla yer verdiği Jean Paul Sartre (1905-1980), bu felsefeyi ilk defa ortaya atmış olmasına karşılık, bu düşünce aslında Müslüman şairlerden olan Ebû Nüvâs (750-810) ve Ebu’l-Alâ el-Maarrî (973-1058) tarafından da dile getirilmiştir.⁴⁴

7. Arapların Birliği

Baas Partili gençler üzerinde parti doktrinlerine yer veren el-Kusaybî, “Şakkatu’l-hurriye’ sakinlerinden Kasım’ın diliyle, partinin temel ilkelerinden biri olan “Arap birliği” eleştirisi yapar. Kasım’ın aynı evde yaşadığı eski Baas Partili Fuat ve Macit ile aralarında geçen diyalog aslında “Arap birliği” eleştirisidir.

“ Kasım: Sen ve Macit ne safsınız! Ne boş laflar bunlar. Partilermiş, Arap birliği imiş, örgütlermiş, Arap milliyetçiliği imiş. Çıkarlarmış... Bunlar boş laflar. Bunların tümü parti kurucusu olan Mişel Eflak’ın çıkarları. Mişel’in çıkarları Arap milliyetçiliğinden bahsetmesini gerektiriyor, ondan bahsediyor. Cemal Abdülnasır’ın çıkarı Arap birliğinden bahsetmesini gerektiriyor, ondan bahsediyor. Siz de her şeye inanıyorsunuz.”

Macit şaşkın bir şekilde Kasım’a bakar:

“Fakat Araplar bir millettir. Sen Arapların birliğine inanmıyor musun?!”

Kasım’ın cevabı Macit ile Fuat’ı derinden sarsacak derecede farklıdır.

“Boş laf bunlar Macit! Suudiler Mısırlılar gibi mi? Ya da Suudiler Bahreynliler gibi mi? Biz Bahreyn’de Suudi Arabistan Krallığı (el-Memleke) için ne diyoruz biliyor musun? (el-Mehleke) yani helak olunan kavim diye bahsediyoruz. Hatta küçücük Bahreyn’de bile biz şehirlerimizi Sünni Manama, Şii Mahrak diye ayırıyoruz. Şehirlerimiz ve köylerimiz bile ayrı. Ne Arap birliğinden bahsediyorsun sen?!”

Macit: Peki bir Arap birliği yok mu yani?

Kasım: “Evet var tabi. Hepimiz Arabız. Ama farklı şekillerde. Tek bir Arap milleti olamayız. Sen mesela Cezayir lehçesini anlıyor musun? Sen Necit lehçesi ile konuştuğun zaman ben mesela yarısını anlamıyorum. Yine mesela siz

⁴³ el-Kusaybî, *Şakkatu’l-hurriye*, s. 143.

⁴⁴ el-Kusaybî, *Şakkatu’l-hurriye*, s. 165.

benim bazı konuştuğum kelimeleri anlamıyorsunuz. “طماشة” ne demek, “عشمة” ne anlama geliyor, “جكية” bunun anlamı ne?”

Macit, Kasım'ın vermiş olduğu örneklerden tatmin olmuş olacak ki onu destekler mahiyette şu örnekleri verir:

“Kasım sen de mesela “المطازيز”, “القرصان” ve “النجر” kelimelerinin anlamlarını bilemezsin.⁴⁵

8. 1958 Irak Darbesi

Takvimler 14 Temmuz 1958 yılını gösterdiğinde Ortadoğu beklenmedik bir şekilde Irak'ta askeri bir darbe haberi ile şok geçirmişti. Gerçekleşen kanlı bir darbe ile krallık devriliş, Cumhuriyet ilan edilmişti.⁴⁶ Irak'ta bu dönem özellikle komünizm ve etnik milliyetçiliğin hızla yayıldığı yıllar olmuştur.⁴⁷

Şakkatu'l-hurriye sakinleri arasında bu darbe kimine göre coşku ile kimine göre ise esefle karşılanmaktaydı. Arap halkları arasındaki derin ideolojik farklılıklara sembolize edecek şekilde bir şekilde evde diyaloglar yaşanmaktaydı. Baas Partisi ile yollarını ayıran ancak hala Suriye ve Irak'ın tek çatı altında birleşip Birleşik Arap Cumhuriyet'ini kurmasından dolayı büyük bir ümit içerisinde olan Fuat, 1958 darbesi ile Nuri Said (1888-1958) hükümetinin yıkılması sonucu Irak'ın da bu birliğe katılacağını düşünüyordu.

Bu darbeden hiç hoşnut olmayan Kasım, darbeyi gerçekleştirenlerin bir avuç eşkıya ve kendi efendisine saldıran bir çetenin mensupları olduklarını söylüyordu. Gerçekten de Kasım'ın dediği gibi zaman içerisinde yeni kurulan bu darbe hükümeti kendi içinde çatlak vermiş, darbenin birinci ismi olan Abdülkerim Kasım (1914-1963) ile ikinci isim olan Abdüsselam Arif (1921-1966) arasında ciddi bir görüş ayrılığı ortaya çıkmıştı. Aynı zamanda Sovyetler Birliği yanlısı ve Nuri Said hükümetinin içinde olduğu Bağdat Paketi ve dolayısıyla Batı bloğu karşıtı olan bu darbe, komünist hareket için bir zafer sayılmaktaydı. Musul'da direniş gösteren Abdülvehhâb el-Şevvaf'ın (1916-1959) üzerine gidilmiş; hareket bastırılmış ve

⁴⁵ el-Kusaybî, *Şakkatu'l-hurriye*, s. 147.

⁴⁶ Komünizm ve Sovyet Rusya taraftarı General Abdülkerim Kasım, orduda önemli bir isim olan Albay Abdüsselam Arif'in de desteğiyle Bağdat'tan geçerken bir darbe girişiminde bulunmuş ve Kral Faysal ile naibi Abdüllillah'ı öldürmüştür. Başbakan Nuri Said Paşa ise, farklı rivayetler olmakla birlikte, saraydan kaçarken halk tarafından linç edilmiştir. Darbe ile birlikte Kasım, post-kolonyal dönem İngiliz varlığı olarak gördüğü monarşiyi/kralliyeti yıkmış ve yurttaşlar arasında eşitlikçi bir temsiliyete imkân tanyacak olan cumhuriyeti kurmuştur. Tüm Arapların birleşmesi fikrine soğuk bakmayan ancak öncelikle Irak içi meselelerin halledilmesi gerektiğini düşünen Kasım, darbenin akabinde, Nasır'a telgraf çekerek BAC'm varlığından duyduğu memnuniyeti kendisine iletmekten geri durmamıştır. Darbe Kahire'nin yanı sıra, hem Irak halkının önemli bir bölümü hem de Sovyet Rusya tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. Adülgani Bozkurt, “Monarşiden Cumhuriyete: 1958, Irak Darbesi”, *Ortadoğu Analiz*, 8 (2016/76), s. 41.

⁴⁷ Behçet Kemal Yeşilbursa, “Geçmişten Günümüze Irak Meselesi”, <https://yasincoban.files.wordpress.com/2014/07/72.pdf>, s. 1325. (05.01.2017)

komünistler Musul'da yüzlerce, binlerce, on binlerce insanı katliama maruz bırakmıştı.⁴⁸

Hocası Suphi vasıtasıyla sonradan Komünist düşünceye sahip olan Yakup, Irak'ta komünistlerin yapmış olduğu katliamı gerekçelendirmek için komünistler lehinde tartışmaya dâhil olur:

"Irak'ın durumunu göz önünde bulundurmanız gerekir. Irak, Kral zamanında tam bir feodal sisteme sahipti. Etkinin tepkiyi doğurması kabilinden orada burjuva sınıfı tam karşısında aynı güçte proletaryayı doğurdu. Irak Komünist Partisi güçlü bir şekilde ortaya çıktı. Zira düşmanı olan feodal düzene karşı güçlü olması gerekiyordu. Arap milliyetçilerinin ise olan biten konusunda kafaları karıştı. Onlardan bir kısmı hatta çoğu feodalitenin devamından yanaydı. Dolayısıyla darbe gerçekleştiği zaman meydana en güçlü hareket olarak komünistler olmuştu.⁴⁹

9. İhvan-ı Müslimin ve İslamcılık

Romanda Abdunnasır'ı kelimenin tam anlamıyla bir idol haline getiren Fuat'ın karşısına antagoniste karakter⁵⁰ olarak Raûf çıkarılmıştır. Rauf romanın başında siyasi kimliği gizlenmiş bir İhvan ı Müslimin sempatanıdır. Şakkatu'l-hurriye'de aralarında yaşanan tartışmalar aslında Arap dünyasında Baasçı-İhvanı çekişmesini temsil etmektedir.

Fuat, Rauf'un bu kadar keskin zekasıyla İhvanlıların Arap dünyasını sahil-i selamete çıkarabileceğine inanmasına hayret etmektedir. Fuat'a göre İhvanlıların tek bir derdi vardı: o da şeriatın tatbiki. Ama hayat sadece şeriatın uygulanmasından ibaret değildi. Şeriat tatbik edildikten sonra ne yapılacak? Siyasi, ekonomik, sosyal hayatın birçok alanında proje, program ortaya koymak gerekiyordu. İhvan'ın yaptığı ise sadece slogan üretmekti. Ulusal bir kalkınma için İhvan'ın slogandan başka elinde bir şey yoktu.

Fuat'ın gözünde İslam Abdunnasır'ın açmış olduğu çağırda tecelli etmektedir. İslam'ın kendisi bir "devrim" değil miydi zaten? Tarihin en büyük devrimi İslam'ın kendisi idi. Kız çocuklarının diri diri gömülmesini kaldırmış, cahili birçok âdeti yasaklamıştı. Hz. Aişe (r.a.) orduları komuta etmiyor muydu? Hz. Ömer (r.a.) valilerin mallarına el koymamış mıydı? Şu anda Mısır'da yaşanan devrim ile İslam'ın ortaya koyduğu devrim arasında ne fark vardı? İslam sadece sarıklıların yorumladığı dini metinlerden mi ibaretti?

Tüm bunlar karşısında İhvanı olan Raûf'un söyleyeceği şeyler genel anlamda o dönemde cemaat mensuplarının dillendirdiği hususlardı.

⁴⁸ el-Kusaybî, *Şakkatu'l-hurriye*, s. 154.

⁴⁹ el-Kusaybî, *Şakkatul'-Hurriye*, s. 154.

⁵⁰ Romanda kişilerin şahsiyetlerinin ortaya çıkarılmasında sadece diğer karakterler arasında yaşananların değil, engellerin de önemi vardır. Bu engellerle karşılaşmış göğüs gerdiği sürece kahramanların kendi cesaretlerini, yeteneklerini gösterebilme imkânı doğacaktır. Dolayısıyla bir romanda bir taraftan "başkahraman" (Protagoniste) diğer taraftan da ona engeller çıkaracak "hasım kahraman" (Antagoniste) bulunmaktadır.

Rauf'un gözünde ise Mısır adaletten yoksun, koyu bir polis ve istihbarat devleti haline gelmişti. Abdünnasır döneminde birçok okulun açıldığı doğrudur. Fakat açılan bu okulların Abdünnasır'ın politikalarını övmekten, onun rejimini meşru hale getirmeye çalışmaktan başka ne faydası vardı? Bu okullar aracılığıyla bir diktatör halkına karşı kurtarıcı olarak gösteriliyordu. Devrim sonrası birçok fabrika açılmıştı. Ancak bu fabrikaların gelirini subaylar kendi aralarında paylaşıyordu. Güçlü bir ordu ve istihbarat vardı. Ancak bu ordu gücünü ülkedeki Müslümanlara karşı kullanıyordu.

Roman serim düğüm ve çözüm üzerine kurulu klasik hikâye tarzında yazıldığı için romanın sonuç kısmı, yaşanan çatışmanın “İslamlaşma” lehine gelişmesi ile son bulmuştur. Bahreyn'den gelen farklı siyasi ve mezhebî eğilimlere sahip olan öğrencilerin kaldığı evde çatışma, dönemi Ortadoğu'sundaki farklı düşüncelerin, siyasi anlayışların çatışmasıdır. *Şakkatu'l-hurriye* ile yazarın tüm Arap ülkelerindeki siyasi görüş farklılıklarını ifade etmekte olduğu anlaşılıyor. Romanın baş tarafında “gerici”, “yobaz” diyerek tanıtılan “Şeyh Ebu Zehra' ya romanın çözüm kısmında çatışmaya son verecek kahraman rolü verilmiştir.⁵¹ Anlaşıldığı kadarıyla roman üzerinden el-Kusaybî'nin mesajı tam olarak Arap dünyasının sorunlarının çözümünü İslamî uyanış ile olacaktır. Şeyh, İslamiyet'e dönüşü sembolize etmektedir. Arapların bir kısmı emperyalist saldırı karşısında Baas Partisi, komünist Parti, Pan-Arabizm gibi akımları alternatif çözüm olarak görse de, romanın işaret etmek istediği gibi bunlar birer çözüm değil, yine aslında emperyalist ve Arapların milli varlığı, kimliği, kültürü ve dinine karşı olan Sovyetler Birliği'nin Amerika Birleşik Devletleri karşısında bölgede kullandığı araçlardan başka bir şey değildir. Bu akımların Arap birliğine ve kimliğine hiçbir faydasının olmadığı Mısır, Suriye ve Irak'taki askeri darbelerin sonunda yaşanan büyük toplumsal bunalımlar ile ortaya çıkmıştır.

Romanda başkahraman olan Bahreynli öğrenci Fuat'ın Şeriat bölümü başkanı olan Ebu Zehra'ya sorduğu sorular ve aldığı cevaplar ile roman, başından itibaren farklı düşüncelere karşı korumuş olduğu “siyasi tarafsızlık” ilkesini burada İslam dini lehinde değiştirmektedir. Hatta romanın başından itibaren “Şakkatu'l-hurriye”de hayat kadınları ile gayr ı meşru ilişkileri ön plana çıkarması, Yakup'un eşcinselliğe, uyuşturucuya, alkole varıncaya kadar tüm İslam'a aykırı davranışlarını detaylı bir şekilde tasvir etmesi, Abdülkerim'in, Fuat'ın ve diğer karakterlerin aşklarını yaşama uğruna her türlü değeri feda etmelerine yer vermesi ve sonunda “Şeyh Ebû Zehra”nın şahsında “İslam” vurgusu yapması, Türkiye'de 1980'li yıllarda popüler olan “hidayet romanları”nı hatırlatmaktadır.⁵² Hidayet romanlarında “çatışma” çoğu zaman kişinin kendi “batıl” düşünce ve davranışlarına karşı galip gelerek nefsinin ya da “kötü” çevresinin etkisinden kurtulması şeklinde ortaya çıkmaktadır.

⁵¹ el-Kusaybî, *Şakkatu'l-hurriye*, s. 225.

⁵² Veli Uğur, “1980 Sonrası Türkiye'de Popüler Roman”, *Türkoloji Sempozyumu*, 2011 Bildirileri, Adana, 2012, s. 423.

Fakülte eğitimini tamamlayarak Amerika'ya yüksek lisans yapmak üzere yolculuğa hazırlanan Fuat'a hocası Şeyh Ebû Zehra'nın şefkatle, mütebessim bir şekilde tavsiyeleri olacaktır. Şeyh, üniversitede öğrenci iken fakültesinde ders veren bir İngiliz öğretim üyesinin "Buhari hadisleri" için "uydurma bunlar" dediğini, kendisine tüm sınıf olarak çok güzel izahlar getirdiklerini ancak bunun hiçbir faydası olmadığını anlatmıştır. Zira hiçbiri "İngilizce" bilmiyordu. Ebû Zehra, Fuat'a Amerika'ya gitmesinden dolayı memnuniyet duyduğunu ifade eder. Zira orada İngilizceyi mükemmel bir şekilde öğrenecek ve İslam dinini anlatacaktı.

Sonuç

Siyaset ile romanın ilişkisi Batı'da romanın 18. Yüzyılda ortaya çıkışından itibaren süregelen kadim bir ilişkidir. Romanın ortaya çıktığı yıllarda egemen olan gerçekçilik sosyal ve siyasal gerçekleri ortaya koymak için romanda kendine geniş bir yer bulmuştur. Arap romanının da Batıda olduğu gibi 19. Yüzyılda ortaya çıkıp, 20. Yüzyılın ikinci yarısından sonra olgunlaşma dönemine girdiği yıllarda, Ortadoğu'da çok önemli siyasal ve sosyal gelişmeleri yansıtmaya çalıştığı görülmüştür. Bu dönem yazılan romanların önemli bir kısmında, dönemin siyasal değişimlerinin, mezhebi ve siyasi çatışmaların geniş bir yer aldığı görülmektedir. 20. Yüzyılın ikinci yarısı, korkunç petrol rezervinden dolayı küresel güçlerin gözünü diktiği Ortadoğu'da çok hızlı düşünsel değişimlere, çatışmalara şahitlik etmiştir. Gâzî Abdurrahman el-Kusaybî, Ortadoğu'da yayılan bu farklı düşünce hareketlerinin Müslüman Arap dinamiğinden değil, Amerika ve Sovyetler Birliği gibi iki küresel gücün bölgedeki etkisi ve kışkırtmasıyla olduğunu düşünmektedir. *Şakkatu'l-hurriye* romanı, bu gerçeği Kahire'ye öğrenim görmek için gelen farklı siyasi ve mezhebi görüşlere sahip öğrencilerin kiraladıkları evde başlarından geçenler üzerinden ifade etmeye çalışmaktadır. Edebiyatçılığının yanında akademisyen ve diplomat olan el-Kusaybî, oldukça geniş bir bilgi birikimine sahip olduğunu yazmış olduğu *Şakkatu'l-hurriye* ile edebi bir form içerisinde ustaca sergilemiştir. el-Kusaybî'nin diğer romanlarından da anlaşıldığı kadarıyla onun bu romanı yazmasının asıl amacı toplumu bilinçlendirmeye yönelik olduğu için, siyasi görüş ve değerlendirmelere sık yer vermiş, kimi zaman sıkıcı denebilecek uzunlukta siyasi içerikli diyaloglarla romanın akışını yavaşlatmıştır. Aynı şekilde cinsel tasvirler, uyuşturucu ve alkol gibi zararlı alışkanlıklara müptela olan gençlerin hallerinden detaylı olarak bahsetmiş, genel okuyucuya hitap etmeyecek türden ahlaki bozukluklara özellikle değinmiştir. Romanda genel anlamda fasih Arapça kullanılmış, ancak çoğu Modern Arap romanında görüldüğü gibi diyaloglarda ara ara farklı Arap lehçelerini kullanıldığı görülmüştür. Roman karakterlerinin neredeyse tamamı üniversite gençlerinden oluştuğu için esprilere, şakalaşmalara ve kimi zaman da küfürlü ifadelerle yer vermiştir. Şiire ve özellikle de büyük şair el-Mütenebbi'ye olan sevgisinden dolayı romanın her bir bölümünün başında el-Mütenebbi'ye ait bir beyit bulunmaktadır.

Kaynakça

- About, Ahmed Mohamed, “Universal Elements in Saudi Novel: A Study of Al-Gosaibi’s “Freedom Apartment” and Alem’s “The Dove’s Necklace”, *International Journal of Comparative Literature & Translation Studies*, Australian International Academic Centre, Australia, 3 (2015/1).
- Algahtani, Noura, “The Impact of SocioCultural Contexts on the Reception of Contemporary Saudi Novels”, *Sociology Study*, 6 (2016/2).
- Ateş, Ahmet, *1952-2011 Yılları Arası Mısır Dış Politikası*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2012.
- Arı, Tayyar, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset, Savaş, Diplomasi*, 5. B., Bursa, MKM yayınları.
- Atiyye, Ahmet Muhammet, *er-Rivayetü’s-siyasiyye*, Mektebetu Medbûli, Kahire, ty.
- Aydın, Ertuğrul, “Edebiyatın Siyasetle Kesişen Noktasında Yazar Ve Şairlerin Tutumları”, *Muhafazakar Düşünce*, Yıl: 4 - Sayı: 13-14, Yaz-Guz 2007.
- Bozkurt, Adülgani, “Monarşiden Cumhuriyete: 1958, Irak Darbesi”, *Ortadoğu Analiz*, 8 (2016/76).
- Çağ, Galip, Eker, Sami, “Ortadoğu’da Baas Rejimleri: Suriye ve Irak”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, 2:057-52, s. 62
- Çeçen, Anıl, “Arap Dünyasında Nasır Önderliği”, *Avrasya Dosyası*, <http://www.21yyte.org/assets/uploads/files/186-200%20anil.PDF>, s. 189. (11.01.2017)
- Danielson, Robert Eugene, “Nasser And Pan-Arabism: Explaining Egypt’s Rise In Power”, *Naval Postgraduate School Monterey, California*, June 2007, s. 20.
- Kale, Özlem, “Asılacak Kadın Ve Kadının Adı Yok Romanlarında Feminizmin Yorumlanması”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (32).
- el-Kusaybi, Gazi Abdurrahman, *Hayatun fi’l-İdâra*, Müessesetu’l-Arabiyya li’d-Dirâseti ve’n-Neşr. Ty.
- el-Kusaybî, Gazi Abdurrahman, *Şakkatu’l-Hurriye*, Riad el- Rayyes Books, Londra, 5. Baskı, 1999.
- Karabulut Mustafa “Tanzimat Dönemi Romanlarında Hürriyet ve Esaret İzlekleri”, *Türk Dili*, http://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/mustafa_karabulut_tanzimat_dönemi_romanlari_esaret_hurriyet.pdf (07.07.2014)
- Kayaoğlu, İsmet, *İslam Ülkelerinin yakın Tarihi*, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/735/9671.pdf>, (03.01.2017)

el-Kaş'amî, Muhammed *Terhalu't-t'airi'n-nebîl*, Beyrut, Dâru'l-kunûzi'l-edebiyye, 2003.

Maadi, Muhammed, "Gazi el-Kusaybî ve maârikuhû'l-fikriyye fi'l-edebi ve'l-hayât", *el-Mübteas*, sayı: 191, yıl: 2010, (Özel Sayı).

Purtaş, Fırat, "Rusya ve Arap Orta Doğusu", http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu4%20makale/firat_purtas.pdf. (11.01.2017)

Safrani, Muhammed, *Gâzi el-Kusaybî Hayatuhû ve Muhtârâtun min si'rihi*, Muessesetu Câizeti Abdilaziz es'-Suûd, Kuveyt, 2011.

Şakrûş, Şadiye, "Tecelliyâtu'l-âhar fi'r-rivâyeti's-Suûdiyyeti'l-Muâsıra", *el-Hitâb*, Câmîiatu Tebisse, Cezayir, S: 19.

Şehab, Usame Yusuf, "el-İtticâhu'l-Vakiiyye fi'r-Rivâyâti'n-Niseviyye fi'l-Ürdün ve'l-Filistîn", *Şam Üniversitesi Dergisi*, 2013.

Öz Şaban, "Marksist Tarih Felsefesine Giriş", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (2008).

Tellal, Erel, "Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65-3,

Uğur Veli, "1980 Sonrası Türkiye'de Popüler Roman", *Türkoloji Sempozyumu*, 2011 Bildirileri, Adana, 2012.

Yeşilbursa, Behçet Kemal, Geçmişten Günümüze Irak Meselesi, <https://yasincoban.files.wordpress.com/2014/07/72.pdf>.

Ware, Vron, "The New Literary Front: Public Diplomacy and the Cultural Politics of Reading Arabic Fiction in Translation", *CRESC Working Paper Series*, Centre for Research on Socio-Cultural Change (CRESC), Manchester (2010/85).

<http://www.elcinema.com/work/1966861>. (09.01.2017)